

תורת
הקרבנות

לימוד קדשים בעיון אליבא דהלכתא

גליון חודשי ללומדי סדר קדשים אליבא דהלכתא

תורת הקרבנות

יו"ל ע"י מכון "תורת הקרבנות" בנשיאות הרבנים הגאונים :

רבי ברוך שמואל הכהן דויטש, רבי דוד כהן, רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג, רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

בגליון: דין הקדימה באכילת זבח ומנחה - עמ' 1 / דיני אכילת הפסח וליל הסדר ב'חושלים' - עמ' 2

דברים אחרים

לרגל מלאת ארבע שנים לייסוד מכון "תורת הקרבנות" ושנה להוצאת הגליון החודשי, ימלא פינו שירה והודאה לה' על ששם חלקנו בין העושים ומעשים להרבות את ההכנה לבנין בית המקדש ועבודת הקרבנות, על ידי לימוד הדינים ובירורם להלכה למעשה, כקריאת רבותינו גדולי הדורות זצוק"ל ויבלחט"א.

במהלך שנים אלו זכה מכון "תורת הקרבנות" בקבצים התורניים ובגליונות החדשים, לשמש כבמה ומקום כינוס לענייני הלכה רבים שהועלו על שלחן מלכים בהלכות הקודש והמקדש, וכל מבקש ה' הדורש לדעת ולהחכים בענייני ההלכה הרבים הנוגעים להקרבנות הקרבנות בבית המקדש, יכול למצוא בהם את מבוקשו.

עד כה יצאו לאור בס"ד **למעלה מעשרה חוברות וקבצים תורניים** המרכזים בתוכם בס"ד הרבה מהלכות הקרבנות הקרבנות ושאר דיני הקודש והמקדש, ונתקבלו בחיבה אצל כל תופשי התורה מגדול ועד קטן, כפי שיעידו המכתבים הרבים שנתקבלו במערכת. תקוותנו כי על ידם תרבה הדעת בנושאים אלו ויתקיים בכך רצונו של צדיק מרן בעל החפץ חיים זיע"א להרבות את ידיעת הלכות העבודה בבית המקדש, כהכנה לגאולה ולהשבת העבודה בבית המקדש.

מפליא הדבר כי לאחר ששנים רבות כמעט לא עסקו בסדר קדשים עד זמנו של החפץ חיים זיע"א, זוכים אנו בדור זה לראות בהתפעלות את ריבוי הלימוד בסדר זה, ובפרט כאשר ישנם רבים העוסקים בבירור וליבון ההלכות המקיפות את דיני הקודש והמקדש, ובשנים האחרונות אף יצאו בעניינים אלו חיבורים חשובים אליבא דהלכתא. וכבר כתב המהרש"ם בהסכמתו לספר ליקוטי הלכות: **"ולא אכחד כי לבי אומר לי כי זהו לאות על התנוצצות הגאולה במהרה בימינו להכינה ולסעדה(!)"**.

אנו תפילה כי על ידי ההכנה הגדולה לביאת המשיח ולבנין ביהמ"ק, ימהר ה' את גאולתנו בקרוב, ונזכה כולנו לראות עין בעין בשוב ה' לציון ובעבודת המלך מלכו של עולם בבית הבחירה, **בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל**, במהרה בימינו אמן.

הגליון נתרם לרפואת והצלחת י. ב. ר.

עיונים בהלכה

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

דין הקדימה באכילת זבח ומנחה

בגליון "תורת הקרבנות" 8 במדור בית הספק, נסתפקו במי שיש לפניו אכילת בשר זבח ושיירי מנחות, דלכאורה יקדים אכילת הבשר שהוא קודם בהקרבנות ובאכילתו, אך מצד שני עליו להקדים אכילת המנחות שברכתן היא ברכת המוציא שהיא קודמת לברכת הבשר שהיא ברכת שהכל. ועוד דאם יאכל בתחילה הבשר ויברך עליו שהכל, הוי ברכה שאינה צריכה, דאם היה מקדים לברך על המנחה היה פוטר בכך את ברכת שהכל על הבשר.

היה נראה דהדבר פשוט דיקדים את אכילת הבשר ויברך שהכל ואח"כ יאכל המנחות ויברך ברכת המוציא, הואיל וכך הסדר להקריב ולאכול את הזבח לפני המנחה, ואין להתחשב בהא דברכת המוציא קודמת לברכת שהכל, דכ"ז היכא דהן שוין ואין צריך להקדים אחד לפני חבירו - אז נקבע לפי חשיבות הברכה, אבל בנידון זה דאכילת הזבח קודמת למנחה, מה לי שברכת הזבח פחותה מברכת המנחה, ומטעם זה גם אין כאן נידון של ברכה שאינה צריכה, הואיל ובענין להקדים אכילת הזבח - נחשב דהברכה היא צריכה.

[ואמנם מה שנסתפקו כן גם בענין תודה ולחמה, הואיל והזבח קודם בהקרבה ובאכילה, אינו מובן שהרי תודה ולחמה הוא קרבן אחד, ואין כאן קדימת הזבח בהקרבה לפני הלחם, דהלחם אינו מנחה שקרבה אחר התודה, אלא הוא קרבן אחד עם התודה, ואין בזה קדימה בהקרבה אלא הם קריבים ביחד].

דיני אכילת הפסח וליל הסדר בירושלים לחג הפסח הבעל"ט

נלקט מתוך 'תורת הקרבנות' הלכות קרבן פסח תשע"ג

עם תבלין.⁷

ה. צריך לאכול כזית מן הבשר דוקא, וסחוסים וראשי כנפים כיון שנאכלים בשור הגדול על ידי שליקה הרי הם כבשר⁸, ומה שאינו נאכל בשור הגדול בשליקה אינו כבשר ואין יוצאים בו⁹.

ו. מוח שבעצם יוצאים בו ידי חובה¹⁰ מפני שהוא כבשר לכל דבר, ודוקא מוח שבראש שאפשר להוציאו בלא שבירת עצם אבל מוח שבקולית שאי אפשר להוציאו בלא שבירת עצם אסור להוציאו, ואם עבר ושבר את העצם והוציאו כשר ויוצא בו ידי חובה.

ז. האם הרוטב מצטרף לכזית ע"י הערה¹¹.

כמוש"כ הרשב"ם והובא לעיל, וכמו"כ גם תבלין מועט אין זה לכתחילה, ומה שמצה מתובלת יצא היינו בדיעבד.

⁸פסחים פד. כל הנאכל בשור הגדול ייאלץ בגדי הרך כגון ראשי כנפים והסחוסים (כך מפרשת הגמ' את ד' המשנה שם), ופירש"י דאיירי לענין שיוצאים ידי מצות אכילה ונמנים עליו בפסח, והראב"ד בפ"י מהלכות קרבן פסח ה"ט מפרש על חיוב אכילה שהוא בבל תותירו, והרמב"ם שם מפרש על איסור שבירת עצם דאם הוא נאכל בשור הגדול נחשב בשר ולא עצם ולכן מותר לאכלו ואיב"ז איסור שבירה, ומ"מ לדינא לכו"ע מהניא ג"כ לצאת בו ידי חובת אכילת פסח ונמנין עליו כדברי רש"י דכיון שהוא כבשר נמנין עליו וכ"כ מהר"י קורקוס שם והוכיח כן מהמשך ד' הגמ' שמקשה על מאן דאמר שגידי הרכים נמנים עליהם ממתני' ע"ש אלמא מתני' גם לענין נמנין איירי דהכל נידון אחד שאם הוא כבשר ממילא נמנין עליו וגם אין בו משום שבירת עצם וגם ישנו בבל תותירו. וכן המאירי בפסחים שם כ' דנפק"מ גם לשבירת עצם וגם לענין מינוי.

ובפירוש ראשי כנפים וסחוסים כ' הרמב"ם בפי"המ"ש ראשי כנפים הם אותם הגידים הקשים שהם סביבות הפרקים וכו' ונקשרים אותם הפרקים באותן הגידים, והסחוסים מיני עצמות רכים כאותן שבראש הכתף, ע"כ. והמאירי כ' כנפים פירושו קצוות כלומר ראשי העצמות שיש בהרבה מהן קליפה דקה של עצם ואדם נוטלה בשיניו ולועסה, והסחוסים הם תנוכי האזנים ושאר מיני עצמות רכים ודקים שבראש הכתף ובראש צלעות השדרה הסמוך לחזה ובשאר מקומות, ע"כ.

⁹ועי' לעיל שדעת הרמב"ם שאסור לאכלו משום שבירת עצם.

¹⁰פסחים פד: נמנים על מוח שבראש הואיל ויכול לגוררו ולהוציאו ואין נמנים על מוח שבקולית, ובתוספתא פ"ו ה"ח השובר את העצמות לאכול כזית מן המוח עובר בלא תעשה (כצ"ל כמ"ש המנחת ביכורים והחסדי דוד וכ"ה בנוסח כת"י) והמוח עצמו כשר ויוצא בו ידי חובתו בפסח וכו' כללו של דבר המוח הרי הוא כבשר לכל דבר.

¹¹בקונטרס דיני קרבן פסח הביא מהבית יצחק סי' י' אות ד' שאין הרוטב מצטרף ושכ"כ בשבט הלוי ח"ה סי' נ"ח, והביא שם בשם הגר"ח קניבסקי (במכתבו בספר משמר הלוי זבחים סי' ס"ג) שיוצאים בזה יד"ח אכילת הפסח והוכיח כן ממש"כ בפסחים עו. ובתוס' שם שעוברים על רוטב באיסור נא וממילא ש"מ דקם ליה

אכילת הפסח

א. כל אדם מישראל שנשחט עליו הפסח, חייב לאכול בליל ט"ו בניסן כזית מן הפסח¹ בתוך כדי אכילת פרס².

ב. בלע פסח יצא, ולכתחילה צריך ללעוס עד שירגיש טעם פסח³.

ג. אכל את הפסח עם דבר הרשות לא יצא שרשות מבטל את המצוה⁴.

ד. מותר לטבל את הפסח במשקין ובמי פירות בשעת האכילה⁵, ויש אומרים שבמים אסור להטביל⁶, וכן מותר לאכול את הפסח

¹והוא מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו', רמב"ם פ"ח מהלכות קרבן פסח ה"א וה"ב.

אין לו כזית האם יש מצוה לאכול פחות מכזית: במנחת חינוך מצוה ו' אות א' הביא שהאריכו בזה האחרונים (מל"מ פ"א מהלכות חמץ ומצה ה"ז ומהר"י ט אלגאזי הלכות חלה סוף אות ב' ד"ה והנה לפי) האם יש מצוה לאכול חצי שיעור במצוות עשה.

²ככל המצוות שתלויים באכילה.

³פסחים קטו: ורשב"ם שם לגבי מצוה, וכ"כ המנ"ח במצוה ו' אות א' לגבי פסח ופשוט.

⁴פסחים קטו. בכל הסוגיא (לגבי מצוה וה"ה לפסח) דאתי רשות ומבטל מצוה. [ועי' בתוס' בזבחים דף עח. ד"ה אלא שכתבו בתירוץ הראשון שדוקא טעם מרור מבטל טעם מצוה משום חוזה המרירות אבל בשאר דברים אינו מבטל, אך כתב המנחת חינוך מצוה ו' שזה דוקא במין בשאינו מינו אבל במין במינו מבטל, והיינו מטעם ביטול גמור ובאופן שהרשות היה יותר על המצוה עפ"י הסוגיא בזבחים עח. עי"ש].

⁵משנה פסחים מ: ובפירש"י שם.

⁶עי' רמב"ם פ"ח מהלכות קרבן פסח ה"ח, "מותר לסוך אותו בין ושמך ושאר משקין ומי פירות חוץ מן המים ומותר לטבל הבשר אחר שנצלה במשקין ובמי פירות" עכ"ל, ודייקו מזה האחרונים שגם לטבל דוקא במשקין ובמי פירות מותר ולא במים, וכ"כ בקרית ספר, וכ"כ המאירי בפסחים מ: ועי' בדיני צליית הפסח מה שנתבאר בטעם האיסור.

⁷במנחות כג: מצוה מתובלת כשירה ומבואר דלא אמרינן בזה שמבטל את המצה, וכ' התוס' פסחים קטו. ד"ה אתי דאיירי שאין מן התבלין אלא דבר מועט ומש"ה אינו מבטל, ולפי"ז תבלין מרובה מבטל. אך לכאן זה תלוי במחלוקת הראשונים האם דבר מועט כמו טיבול מותר או לא, ולהסוברים שגם דבר מועט אסור ה"ה כאן, ומצה מתובלת שאני דאיירי שאוכל יותר מכזית עי' מקו"ח סי' תנ"ה סק"ב עפ"י ד' התוס' במנחות שם.

והצ"ח בפסחים קח. כתב שמצה אינו יכול לאכול מתובל בתבלין ובמיני מתיקה שצריך לאכלו כמות שהוא שהרי אסור לטבל טעם מצוה, ע"כ, ולכאורה כוונתו בתבלין מרובה דבתבלין מועט אינו מבטל וכנ"ל, אך יתכן שאין כוונתו שמעכב בדיעבד אלא דלכתחילה בעינין טעם מצוה מעליא וכמו שבלע מצוה יצא ומ"מ לכתחילה צריך ללעוס להרגיש טעם מצוה בפועל

ח. הפסח נאכל בהסיבה¹², ויש שנסתפק בדבר¹³.

זמן אכילת הפסח

ט. הפסח אינו נאכל אלא בלילה ולא מבעוד יום¹⁴, ואפילו אם קבל עליו יום טוב מבעוד יום אינו אוכל מן הפסח¹⁵, ויש שנסתפק בדבר¹⁶.

י. סוף זמן אכילת הפסח נחלקו בו, יש אומרים שזמנו כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר¹⁷, ויש אומרים שזמנו עד חצות¹⁸, ולכולי עלמא מדרבנן זמנו עד חצות¹⁹, ויש אומרים שבדיעבד אם לא אכל עד חצות יאכל לאחר חצות²⁰, ועיי' לקמן בדיני נותר.

באכול צלי כדאמרינן בדף מא: בזמן שישנו בקום אכול צלי ישנו בבל תאכל נא, ע"כ. עוד הביא שם שהקרבן אורה בנדרים נב: והקובץ שיעורים פסחים אות קפ"ח כתבו שיוצא יד"ח אכילת פסחים ברוטב אלא שכל זמן שהוא משקה א"א לצאת בו משום דאכילה בעינן ולא שתיה (ועיי"ש בקר"א שמשופק בזה), ומ"מ אם הקפה אותו ואכלו יוצא יד"ח, ע"כ.

ועיי' לעיל שיתכן שלדעת הרמב"ם כל רוטב שפירש אסור באכילה מטעם שאינו נחשב בשר או משום שאין לו שם צלי ע"ש. ולפי"ז לא רק שאין יוצאים בזה יד"ח אלא יש גם איסור בדבר.

¹²כ"כ הב"ח או"ח סי' תע"ה אות ז' שבזמן שבית המקדש קיים היה צריך הסיבה בכורך משום פסח שהוא זכר לחירות, (וע"ש בב"י שכ' שהטעם שצריך הסיבה בכריכה הוא מטעם המצה וקצת משמע שבפסח אי"צ הסיבה וצ"ע).

¹³הפמ"ג בסי' תע"ז אשל אברהם סק"א כ' שהרמב"ם לא כתב הסיבה בפסח, וע"ש שמצדד שבאמת אי"צ הסיבה.

¹⁴זבחים נו: הפסח אינו נאכל אלא בלילה, וכדכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה, ועיי' בגמ' פסחים מא: שהאוכל מבעוד יום עובר בלאו הבא מכלל עשה.

¹⁵כ"כ התוס' פסחים צט: ד"ה עד שתחשך בשם הר"י מקורביל משום דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה, (וכן כ' שם שגם מצה ומרור דאיתקשו לפסח מצות דוקא בלילה מה"ט). וכ"כ הרא"ש שם סי' ב'. והאחרונים חקרו האם תוספת יו"ט מהני רק לאיסור מלאכה או לכל מצוות היום והביאו מדברי התוס' בכתובות מז. ד"ה דמסר לה שנראה מדבריהם שאין חיוב שמחה בתוספת יו"ט עיי' דברי יחזקאל סי' מ"ה אות ה', ובמנ"ח מצוה שכ"ג אות ב' כ' בפשיטות שאין דין תוספת יו"ט לגבי מצות סוכה דהתוספת היא רק לגבי מלאכה, ולפי"ז פשוט שגם לענין פסח מצה ומרור ל"ש כלל לצאת יד"ח בתוספת יו"ט, (אכן התוס' והרא"ש הנ"ל סבירא להו דתוספת יו"ט מהני ג"כ לכל מצוות היו"ט ואעפ"כ פסח ומצה לא משום דכתיב בהו בלילה וכו"ל).

¹⁶בתוס' רבינו יהודה ברכות כז. הביא ד' הר"י מקורביל וסיים מיהו שמא הזכיר משתחשך לאשמועינן שאע"פ ששחיטת הפסח מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כמו שאר קדשים "ולעולם אין לחלק לענין תוספת" ע"כ. נראה מדבריו שמצדד שנאכל מבעוד יום, והביאו בגליוני הש"ס פסחים פז: (ולפי"ז יש להעיר בפסחים קכ: סד"א אוקים לילות בהדי ימים וכו') ואי נימא דגם ביום הראשון נאכל ע"י תוספת א"כ למה נוקים לילות בהדי ימים ויש ליישב).

¹⁷מחלוקת רבי עקיבא ור' אלעזר בן עזריה בפסחים קכ: וברכות ט. ופסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"טו כרבי עקיבא דזמנו כל

מקום אכילת הפסח

יא. הפסח אינו נאכל אלא בירושלים²¹. וצריך שיהיה מקום האכילה בקומת קרקע²², ויש חולקים²³.

יב. הפסח נאכל אף בשני חבורות, אבל אין אוכלין אותו אלא במקום אחד, והיינו שלא יתחיל בבית אחד ויסיים בבית אחר²⁴.

על מצות ומרורים

יג. הפסח נאכל על מצות ומרורים כמו שנאמר ומצות על מרורים יאכלוהו²⁵.

יד. יש אומרים שצריך לאכול את הפסח מצה ומרור ביחד, דהיינו שכורכין כאחד ואוכלין²⁶, (ולדעה זו לכתחילה צריך לבלוע כל הג' זיתים בבת אחת²⁷).

הלילה, וכ"כ האו"ח בשם ה"ר יעקב מקורביל.

¹⁸כשיטת ראב"ע, כן פסק רבינו חננאל בפסחים קכ: והסמ"ג עשין מ' ושלטי הגבורים בשם ריא"ז פסחים שם, והרא"ש שם סי' ל"ח והר"ן שם ד"ה גרסינן והאו"ח הלכות פסחים סי' רל"א נסתפקו בדבר וכתבו להחמיר כר' אלעזר בן עזריה שנאכל רק עד חצות, וכן פסק להלכה השו"ע או"ח סי' תע"ז ס"א.

¹⁹כן מבואר בזבחים נז: וברשב"ם פסחים שם ד"ה רבי אלעזר בן עזריה, וכ"כ עוד ראשונים עפ"י ד הגמ' הנ"ל, אמנם הרשב"א בברכות ט. מצדד שאפילו מדרבנן מותר לאכול עד שיעלה עמוד השחר וע"ש מה שמיישב ד' הגמ' בזבחים.

²⁰כן כתבו התוס' פסחים קכ: ד"ה אמר רבא, דביעבד אינו נפסל בכך, אמנם השאג"א בסי' ד' כתב בדעת הרמב"ם שגם אם לא אכל עד חצות אינו אוכל לאחר חצות.

²¹כשאר קדשים קלים.

²²דעליות לא נתקדשו כדאיתא בפסחים פו. והובא ברמב"ם פ"ו מבית הבחירה לענין גגי העזרה.

²³כ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סי' ל"ד דגגי ירושלים נתקדשו. ועיי' באו"ש פ"ו מבית הבחירה [ובדרך חכמה שם] שכתב שכן ג"כ דעת הרמב"ם, אמנם בלקו"ה כתב דדעת הרמב"ם דלא נתקדשו.

²⁴כרבי יהודה בפסחים פו. ורמב"ם פ"ט מקרבן פסח ח"א ואילך. ועיי' בפרטי דיני איסור הוצאת הבשר ממקום החבורה.

²⁵שמות י"ב, ח'. ואמנם מצה גם בזמן הזה שאין פסח היא מדאורייתא משום דאהדריה קרא בערב תאכלו מצות וכמבואר בפסחים קכ. אליבא דרבא, אבל מרור בזמן הזה הוא מדרבנן ורק בזמן הפסח הוא מדאורייתא כמבואר שם.

²⁶בפסחים קטו. נחלקו הלל וחכמים, שהלל היה כורכין בבת אחת ואוכלין שנאמר (במדבר ט' י"א) על מצות ומרורים יאכלוהו וחכמים חולקים עליו, וע"ש בגמ' דלא איתמר הילכתא לא כהלל ולא כרבנן.

ופירשב"ם שם ד"ה כורכין שכורך את הפסח מצה ומרור כאחד ומבואר שכורך גם את הפסח, וכ"כ התוס' דף קכ. ד"ה באחרונה וברשב"ם קיט: ד"ה אין מפטירין וברא"ש שם סי' ל"ד ובטור או"ח סי' תע"ה ובמרדכי סוף פסחים, וכ"כ בירושלמי חלה פ"א ה"א

ויש אומרים שרק את המצה והמרור כורכים ואוכלים אותם תחילה ואח"כ את הפסח בפני עצמו.²⁸

לדעת הלל, וכ' הט"ז או"ח סי' הנ"ל סק"ט שכן צריך לומר בליל הסדר בנוסח זכר למקדש כהלל שהיה כורך "פסח" מצה ומרור וכו'.

האם הכריכה לפי הלל מעכבת: התוס' (ד"ה אלא) כתבו שגם לפי הלל הכריכה היא רק לכתחילה אבל בדיעבד יצא ידי חובה גם אם לא כרך, אבל בחידושי הר"ן שם כתב שלפי הלל כל שלא כרך לא יצא אפילו בדיעבד.

²⁷במרדכי סוף פסחים הקשה איך היה נוטל כזית מצה וכזית מרור וכזית פסח ואוכלו הא אין בית הבליעה מחזיק כל כך דהא אמרינן בכריתות יד. ששיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים, וי"ל דהני מילי כשהאוכל שלם אבל כשהוא מרוסק מחזיק טפי וכשמגיע לבית הבליעה מרוסק הוא ולכך מחזיק כולי האי, ע"כ.

ובספר יחיוסי תנאים מאמוראים (ערך הלל, מובא בקובץ שיטות קמאי פסחים שם) כ' ליישב קושיית המרדכי שהיה אוכל שלשת מינים הללו מכל אחד ואחד פעמים [הרבה כנדצ"ל] בכדי אכילת פרס כל ג' בכרך אחד עד שגומר אכילתו, ע"כ. (ועי' בהגדה של פסח מעשה ניסים לבעל הנתיה"מ בריש הספר שנקט בפשיטות כן שכיון שאין בית הבליעה מחזיק כ"כ היה אוכל אותו במעט מעט ועי"ש שכ' דאף שקודם שגמר את שיעור האכילה עדיין לא עשה שום מצוה מ"מ לא אמרינן דהוי כמו אכילת רשות שמבטלת מצוה ויבטלו זה את זה דכשגמר את המצוה הוי מצוה למפרע ע"ש).

אמנם בתרומת הדשן סי' קל"ט הקשה למה לא ניחא להמרדכי לומר כן, והוכיח מדברי המרדכי שמצוה מן המובחר לבלוע את כל הכזית כשהוא מרוסק בבת אחת דאל"כ לא הוי קשה מידי דשפיר יוכל להכניס כל הג' זיתים לפיו ולכוס אותו ביחד ולבלועו ביחד מעט מעט אלא על כרחך מצוה לבלועו בבת אחת והוא הדין לדין שמצוה לבלוע את כל הכזית מצוה בבת אחת, ע"כ.

והנה הגרי"ז כ' (עי' חידושי הגר"ח על הש"ס הוצאת מישור עמ' פ"ו) די"ל שזהו דין מיוחד בכורך שצריך לאכול שלשתן יחד וכל מקצת כזית מצה צריך שיאכל עם כל הכזית של הפסח, ולזה לא מהניא צירוף של כדי אכילת פרס כמו שלא מהני שיאכל את כל המצה ואח"כ את הפסח בכדי אכילת פרס, ולפי"ז אי"ז רק למצוה מן המובחר אלא מעיקר הדין כורך.

אכן בכורך טעם שער א' פרק א' ובבית יצחק יו"ד סי' קכ"ב אות ז' ובשפת אמת זבחים עט. כתבו שגם בדין כורך לפי הלל יוצא ידי חובה אם אוכל תוך כדי אכילת פרס אפילו אם אוכל פסח בפ"ע מצה בפ"ע ומרור בפ"ע רק שכולם תוכ"ד אכילת פרס, שזה ג"כ נחשב כאחד, ורק למצוה מן המובחר צריך לאוכלו כולן בבת אחת כמו הכזית מצה לדין וכמש"כ התרוה"ד ולכן היה הלל כורכן ואוכלו, אמנם התוס' בפסחים שם ד"ה אלא אמר הקשו מנלן דהלל סבר שמצוות אין מבטלות זא"ז דילמא שאני הכא דגלי קרא, ומבואר מדבריהם דאי אפשר לקיים דין כורך אלא בבת אחת ממש דאל"כ מנלן שהתירה התורה לכורך כאחד הרי אפשר לאכול בזאח"ז בתוכ"ד אכילת פרס (ובברוך טעם ובשפ"א שם באמת באו ליישב בזה קו' התוס' הנ"ל, אך ממה שהתוס' לא תירצו כן מבואר שסבירא להו דכורך זהו דוקא בבת אחת ממש וכנ"ל).

²⁸כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ו שהכורך הוא על המצה ומרור בלא הפסח, ואת הפסח אוכל אח"כ, ועי' בלח"מ שם שהעיר בזה וכ' בכונת הראב"ד שם ששייג על הרמב"ם בזה, ובפשוטו סבירא

ויש אומרים שאין צריך לכורך ולאכול כאחד אלא אם ירצה לכורך ואם ירצה יכול לאוכלו בזה אחר זה,²⁹ ומכל מקום לא יפסיק ביניהם.³⁰

ויש אומרים שאינו רשאי לכורך אלא צריך לאכול דוקא בזה אחר זה.³¹

טו. צריך לאכול כזית מן המצה ומן המרור,³² ויש אומרים שמן התורה אין צריך כזית מן המרור אלא רק משום הברכה.³³

להרמב"ם כן בדעת הלל שהכריכה היא רק על המצות והמרורים, דעל מצות ומרורים יאכלוהו משמע שאת המצות והמרורים צריך לאכול כאחד אבל הפסח נאכל לבדו, וכן כתב החק יעקב בסי' תע"ה סק"ג בדעתו, וכן נראה מרבינו חננאל בפסחים שם שכ' זו"ל "דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורך המרור על המצה ואוכלו בבת אחת" ע"כ משמע שרק את המצה ומרור היה כורך. ועי' ערוך ערך זכר, שגם מדבריו משמע כן.

אמנם הפלתי בסי' ק"ט סק"ב ועוד אחרונים פירשו בדעת הרמב"ם עפי"ד הירושלמי חלה פ"א ה"א דר' יוחנן היה כורך רק מצה ומרור ומבואר שם טעמו מפני שהוא סובר ששני דברים רבים על דבר אחד ומבטלים אותו ודבר אחד אינו רבה על חבירו, ולכן כזית מצה וכזית מרור אפשר לאכול אבל פסח מצה ומרור יחד לא משום שב' הכזיתים האחרים יבטלו את הכזית הזה וכוותיה פסק הרמב"ם.

²⁹כן דעת חכמים בפסחים הנ"ל דעל מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ומ"מ משמע שחכמים מודים שרשאי לאכול בכריכה משום שמצוות אין מבטלות זו את זו, (ובתוס' כתבו דאעפ"י שסבירא להו שמבטלות זו את זו בעלמא, בפסח שאני דגלי קרא להתיר עי"ש).

³⁰הרא"ש בפסחים פ"י סי' ל"ד כתב שאף לרבנן מצוה לאוכלם ביחד ופי' הב"י בסי' תע"ז כלומר זה אחר זה בסמוך, וכ"כ בהגהות הב"ח על הרא"ש שם, (ועי' קרבן נתנאל שם). ויל"ע האם זה לעיכובא לפי רבנן וצ"ע.

אמנם בתוס' פסחים קכ. כתבו שרק לפי הלל עושים באופן שלא יצאו ידי חובה במצה בתחילת הסעודה ומשמע שלפי רבנן יצאו יד"ח מצה במצה הראשונה והקרבת פסח היה נאכל לבסוף על השובע ובס' אמרי יושר כ' שמבואר מדבריהם דס"ל דאי"צ לסמוך את המצה והמרור לפסח לפי רבנן.

³¹כ"כ רשב"ם שם דר' יוחנן גמיר מרביה שיש חכמים שסוברים שמצוות מבטלות זא"ז וצריך לאכול דוקא בזה אחר זה, והתוס' ועוד ראשונים חולקים וסוברים שאין מ"ד שסובר שבבת אחת לא יצא.

³²פסחים קיד: ובכמה דוכתי.

³³הרא"ש שם סי' כ"ה כתב משום שמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחותה מכזית, וביאר השאגת אריה סי' ק' והישועות יעקב סי' תע"ה סק"א והנתיה"מ בתחילת הגדת מעשה ניסים שהטעם הוא משום דהא דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו לא קאי אלא על הפסח ולא על המצה והמרור שעמו וכיון שלא כתוב לשון אכילה על המרור אי"צ כזית, ומה שמצה צריכה כזית זהו משום דכתיב ביה קרא אחרינא בערב תאכלו מצות (שמזה נפקא לן חיוב אכילת מצה גם בזמן הזה) ושם כתוב לשון אכילה על המצה.

ובישועות יעקב שם סק"ו כ' לפי"ז שגם במצה אם אין לו כזית מצה צריך לאכול פחות מכזית עם הפסח כדי לקיים מצות אכילת מצה שעם הפסח (והיינו בזמן שיש פסח אבל בזה"ז שאין פסח המצוה רק מבערב תאכלו מצות ודוקא בכזית). וכ"כ האבנ"ז באו"ח סי' שפ"ג אות ז'.

טז. יש מי שאומר שמצה הנאכלת עם הפסח אינה צריכה כל פרטי דיני מצה כגון שלא תהא מצה עשירה, ועי' הערה³⁴.

יז. המצה והמרור אינם מעכבים את הפסח, ולפיכך אם אין לו מצה ומרור אוכל פסח לבדו³⁵.

יח. המצה לבדה יש בה מצוה, [כמו בזמן שאין ביהמ"ק קיים שחייב המצה מן התורה]³⁶.

יט. מרור לבד בלא פסח, כגון מי שהיה ערל או בן נכר, או טמא או

אמנם היראים סי' צ"ד (ק"ט) כ' שצריך שיאכל מן המרור כזית דאכילה כתיב ביה ואכילה בכזית מבואר שמעיקר הדין צריך כזית וכ"נ מד' הרבה ראשונים שהביא המאמר מרדכי בסי' תע"ה סק"ו שגם המרור שבכורך צריך כזית ע"ש, ולדעת הרא"ש לכאן אי"צ כזית בכורך כיון שאין על זה ברכה וכמ"ש השאגת אריה שם.

³⁴כ"כ המקור ברוך סי' י"ט בשם הגר"י מפוניבז' דיש שני מצוות במצה, מצות בערב תאכלו מצות שנוהג אפי' בזמן הזה, ומצוה לאכול את הפסח עם מצה כדכתיב בקרא על מצות ומרורים יאכלוהו זה אינו מחיוב המצה בעצמה אלא לחובת הפסח, וכ' שם לחדש שרק במצה הנאכלת לשם מצה בעינן פרטי דיני מצה דהיינו שלא תהא מצה עשירה ושתהא נאכלת בכל מושבות ובאנינות ושאיסורו יהא משום בל תאכל חמץ ולא משום בל תאכל טבל, אבל במצה הנאכלת עם הפסח לא בעינן את כל הפרטי דינים הנ"ל, ונפק"מ בזה היכא שאין לו מצה אחרת יאכל עכ"פ מצה זו לצאת יד"ח מצה שעם הפסח.

וע"ש שהביא מהצל"ח ברכות לו: שכתב ג"כ לחדש לגבי פסח שני דלא בעינן ביה במצה הנאכלת עמו כל פרטי ודיני מצה ודין רק במצה המשומרת מחימוץ, ולפי"ז יש להוסיף שגם בפסח ראשון גופא מתחלקת המצה ומצד המצה שעם הפסח יוצא גם במצה של טבל וכו'.

אמנם ע"ש בצל"ח בסו"ד שכ' שלבו נוקפו לחלק בזה, ועוד יש להקשות שהרי במרור כל המצוה הוא רק עם הפסח שהרי בזה"ל אין מצות מרור, ואפ"ה אינו יוצא בטבל משום דאיתקש למצה כמוש"כ התוס' בפסחים קיד: וכן שם לט: בגמ' לגבי מרור של מע"ש בירושלים מסיק רבא שאיתקש מצה למרור ובעינן שתהא נאכלת בכל מושבות, ומעתה גם במצה הנאכלת עם הפסח נוהגים דינים אלו, ועי' בקונטרס ברכת חיים מהג"ר חיים שטיין בסו"ס מקו"ב שעמד בזה.

³⁵רמב"ם פ"ח מהלכות קרבן פסח ה"ב, ומקורו ממכילתא פרשת בא עה"פ על צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו, מנין אתה אומר שאם אין להם מצה ומרור הם יוצאים ידי חובתן בפסח ת"ל יאכלוהו.

³⁶פסחים קכ. כרבא וכדקי"ל דמצה בזה"ל דאורייתא.

³⁷או שמטעם אחר לא עשה פסח, או אפילו אם עשה ואבד הפסח או נטמא קודם האכילה.

³⁸בפסחים כח: וקכ. לגבי ערל ובן נכר בו (דהיינו בפסח) אינו אוכל אבל אוכל במצה ובמרור ומבואר בפשטות שחייב אף במרור שאף שמרור בזמן הזה דרבנן זהו דוקא בזמן שאין פסח כלל אבל בזמן הבית אפילו מי שלא עשה פסח חייב במרור (וכעין זה מבואר שם בגמ' לגבי מצה לפי ר' אחא בר יעקב).

ובמכילתא פ' בא עה"פ מצות על מרורים יאכלוהו איתא הרי אתה דן הואיל והפסח מצות עשה ומצה ומרור מצות עשה אם למדת שאם אין להם מצה ומרור הן יוצאין ידי חובתן בפסח כך אם אין להם פסח יוצאין ידי חובתן במצה ובמרור, ובתוספתא פסחים פ"ב הי"ד החזרת והמצה והפסח אין

בדרך רחוקה, שאינו בר עשיית פסח³⁷, יש אומרים שחייב גם במרור³⁸, ויש אומרים שחייב רק במצה ולא במרור³⁹.

סדר אכילת הפסח

כ. הפסח צריך להאכל על השובע⁴⁰, לפיכך אם הקריב חגיגה אוכלים את החגיגה מקודם⁴¹.

מעכבין זה את זה. [וברש"י פסחים צא: ד"ה לית ליה לר"ש כתב שאפילו למ"ד שנשים בפסח ראשון רשות מ"מ הם חייבות במרור מהיקש מצה למרור, ומבואר ג"כ שאין חיוב המרור תלוי בפסח דאף שנשים אינם עושות פסח מ"מ חייבות במרור].

³⁹הרמב"ם פ"ח מהלכות קרבן פסח ה"ב ובפ"ז מהלכות חמץ ומצה הי"ב כתב שמרור לבד בלא פסח אין בו מצוה, וכ"כ בספר המצוות מצוה נ"ו שמצות אכילת מרור נכללת במצות הפסח ואינה נמנית בפ"ע מפני שהיא נגזרת אחר אכילת הפסח, שהמרור לא יאכל אלא עם בשר הפסח כמו שנאמר על מרורים יאכלוהו ואילו אכל מרור מבלי בשר לא עשה כלום וכו', ומוכיח כן מדברי הגמ' בפסחים קכ. שמרור בזמן הזה דרבנן הרי שמן התורה אין חובה לאכול בפני עצמו רק עם הפסח, עכת"ד.

וכבר הקשה ר' דניאל הבבלי לה"ר אברהם בן הרמב"ם ע"ד הרמב"ם הנ"ל מהגמ' בפסחים שם הנזכרת בהערה הקודמת שערל ובן נכר אוכלים במצה ובמרור הרי שגם בפ"ע יש חיוב במרור ורק בזמן הזה שאין כלל פסח הוי מדרבנן, והשיב לו שם שד' הגמ' שערל ובן נכר אוכלים במרור היינו רק שיש להם רשות ולא שהם חייבים בזה, (ורק במצה הוא חייב דלא גרע מבזמן הזה שחייב מבערב תאכלו מצות), ועי' במאירי פסחים כח: ויבמות עא. שהביא ב' דעות בזה האם חייב לאכול במצה ובמרור או רק להתיר ע"ש, ובאמת ברמב"ם בפ"ט מהלכות ק"פ ה"ח כ' שמוותר להאכיל מצה ומרור לגר תושב ולשכיר ונראה שמפרש את הגמ' להתיר ולא לחיוב וכמוש"כ מהר"י קורקוס שם. ועי' במנ"ח סוף מצוה י"ז שהאריך בזה.

ובחידושי הר"ן בפסחים כח: כתב דמרור לאו דוקא ואשיגרת לישן הוא והדרשא היא רק לחיוב ערל ובן נכר במצה, וכיון לזה הרש"ש בפסחים קטו. מדעתו.

⁴⁰פסחים ע. ופירש"י על השובע שיהו נהנים באכילתו ותיחשב להן, ובדף פו. ד"ה אין מפטירין כתב שכן חובת כל הקרבנות כדקיימא לן למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים.

ובתוס' עו. ד"ה לאו כתבו בשם הירושלמי (פ"ו ה"ד) שהטעם שנאכל על השובע הוא גזירה שמא יבוא לידי שבירת עצם, שאם לא היתה באה על השובע מתוך שהוא רעב לאכול הבשר שסביב העצמות היה בא לידי שבירתן.

ובתוס' הרשב"א שם הביא שבספרי (כוונתו למכילתא בפרשת בא) דרשינן על מצות ומרורים יאכלוהו מכאן אמרו הפסח נאכל על השובע ואין מצות ומרורים נאכלים על השובע, ע"כ.

⁴¹פסחים שם (ועי"ש שזהו כל טעם הבאת החגיגה כדי שהפסח יהא נאכל על השובע).

ולפירוש"י שדין אכילת שובע הוא ככל הקדשים קשה מאי חזית להקדים את החגיגה כדי לקיים אכילת שובע בפסח ולא להקדים את הפסח ולקיים את הדין אכילת שובע בחגיגה שגם הוא צריך להיאכל על השובע, ובאמת המרדכי בפרק ערבי פסחים (תוס' למס' פסחים

כא. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כלומר שאסור לאכול לאחר הפסח כלום כדי שישאר טעם הפסח בפיו⁴².

כב. יש אומרים שהפסח נאכל רק בסוף הסעודה על השובע⁴³, ויש

דף קי"ז) כתב שמה"ט הוצרך הירושלמי לטעם של שבירת עצם דאל"כ היה קשה אמאי לא נאכל הפסח תחילה כדי שתהא החגיגה נאכלת על השובע, וצ"ע.

ובגמ' שם מבואר שבזמן שהפסח בא במרובה אין מביאין עמו חגיגה, והרמב"ם בסוף הלכות קרבן פסח מפרש בזמן שיש הרבה פסחים ואין פנאי להקריב חגיגה, אמנם רש"י מפרש בזמן שיש הרבה מן הפסח לכאורה א"א וישבע מן הפסח עצמו. ולכאורה צ"ב דמ"מ התחלת האכילה של הפסח אינה על השובע, ועי' במאירי בדף ע. שפי' שאכילת שובע היינו אכילה ששבעים ממנה (וכן הוא במאירי בדף קיד.), והיינו שאין הכוונה שנאכל על השובע שקודם אכילת הפסח הוא כבר שבע אלא שצריך שאכילת הפסח תעשה את השביעה וזהו אכילה חשובה שעושה שביעה, ולפיכך כשיש הרבה מן הפסח ואוכל ממנו הרבה ושבע על ידו שפיר דמי דהכל אכילה אחת והוא שבע על ידה.

ובפסקי הרי"ד שם כתב שהטעם שבמרובה אין מביאין חגיגה הוא שמא יבוא לידי נותר ולפי"ז י"ל דבאמת נחשב שהתחלה אינו נאכל על השובע ומ"מ מוכרחין לעשות כן כדי שלא יבוא לידי נותר ואם יתחיל לאכול את הפסח במרובה על השובע לא יוכל לגמור אותו ויהיה אכילה גסה.

⁴² פסחים קיט: וכו' יוחנן וכדקיי"ל באו"ח סי' תע"ח לגבי מצה.

ובטעם האיסור נחלקו הראשונים, הרשב"ם שם ד"ה כגון ארדילאי כתב שהטעם הוא משום שדין הפסח הוא להיכלל בסוף על השובע משום למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים, (ולכאורה צ"ב למה זה טעם שלא לאכול לאחר הפסח אם כבר אכלו על השובע, ועי' במאירי שכתב "מפני שהפסח צריך לאכול על השובע להיות כל אכילה שאחריה אכילה גסה ואם יאכל אחריו נראה כאילו לא אכלו על השובע" עכ"ל, עוד י"ל שהטעם הוא כדי שלא יבוא עי"ז לבסוף לאכול שלא על השובע לפיכך גזרו שאסור לאכול אח"כ ויוכרח לאכול על השובע. וכ"כ הר"ן "שאם מתיר לו לאכול כלום לפעמים יאכל רוב אכילתו אחר הפסח ונמצא שאין הפסח נאכל על השובע", וכ"נ מד' הרמב"ן במלחמות ע"ש.

וכעין זה כתב הרמב"ן במלחמות שהטעם הוא כדי שהפסח יהיה נאכל על השובע אבל דעתו שמה שהפסח נאכל על השובע הוא כדי שלא יבוא לידי שבירת עצם, ועי"ש.

ובעל המאור כתב שהטעם הוא כדי שלא ישכחו לומר את ההלל, ולפי"ז כ' שם שלאחר שגמר את ההלל מותר לאכול. ובכלבו סי' נ' ב', בשם רש"י שהטעם הוא כיון שצריך לספר ביציאת מצרים כל הלילה על כן צריך שיהיה הטעם בפיו.

ורבינו דוד כתב שהטעם הוא כדי שלא יבוא לאכול במקום אחר שאם תתיר לו לאכול עוד בחבורה זו יבוא לאכול בחבורה אחרת, (ובלילה זה גזרו שלא יאכל כלום בב' חבורות אף שאר דברים כדי שלא יבואו לאכול הפסח בב' חבורות), וכע"ז כתב בחידושי הר"ן שצריך טעם פסח כדי שלא ישכח שכבר אכל פסח ויבוא לאכול ממנו שוב במקום אחר.

⁴³ כן דעת רוב הראשונים וכפי שיבואר לקמן.

⁴⁴ כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה הלכה ז'-ט' שהיה אוכל מצה ומרור בתחילת הסעודה ואח"כ אוכל מן החגיגה ואח"כ אוכל מן הפסח, ואח"כ נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה ובאחרונה אוכל כזית

אומרים שאוכלים אותו בתחילת הסעודה, וחוזרים ואוכלים בסוף סעודתו כזית מן הפסח כדי שישאר טעם פסח בפיו⁴⁴. ולענין אכילת המצה והמרור עיין הערה⁴⁵.

מבשר הפסח ואינו טועם אחריו כלום.

ובביאור דעתו נראה שאכילת פסח על השובע מתקיים בזה שאוכל אותו לאחר שאכל מן החגיגה ואי"צ משום אכילת שובע שיהיה בסוף סעודתו לגמרי ובזה יוצא יד"ח הפסח ומה שצריך לחזור ולאכול כזית לבסוף הוא רק בשביל שיהא טעם פסח בפיו, ולא מדין שובע.

והמאירי בדף קיד. ובדף קכא. כתב כהרמב"ם (והוסיף שאח"כ בסעודתו חוזר לבשר החגיגה ועי"ש שבתחילה אוכל רק כזית מן החגיגה וכזית מן הפסח), ואמנם כתב שם שמצניעים את שאר הפסח כדי שאכילתו תהא על השובע, ומדבריו נראה שקיום אכילת הפסח על השובע היה רק במה שאוכל בסוף סעודתו וצ"ע דבעיקר הפסח שיצא בו יד"ח לא היה על השובע.

וכן דעת הכלבו בהלכות פסח סי' נ' והאבודרהם בסדר ההגדה ומהר"ם חלואה פסחים קיט: שאוכלים מן הפסח ב' פעמים, בתחילת הסעודה נאכל עם המצה והמרור (כ"ה להדיא במהר"ם חלואה שאוכל אז את המצה והמרור וכ"נ גם בדעת הכל בו שעיקר הכזית שיוצא בו יד"ח הוא בתחילת הסעודה ומה שאוכל כזית בסוף הוא רק משום שישאר טעם פסח בפיו ובודאי שהכזית של חובה נאכל על מצות ומרורים).

אמנם יש חילוק בין דעת הרמב"ם והמאירי שהולך בשיטתו לבין הכלבו ומהר"ם חלואה, שלהרמב"ם הכזית ראשון נאכל לאחר שאכל מן החגיגה ואילו להכלבו והאבודרהם ומהר"ם חלואה אוכלים את הכזית ראשון קודם החגיגה ורק לבסוף אוכלים אחר החגיגה על השובע.

ואולם יל"ע בזה טובא הא לא מתקיים כאן אכילה על השובע בעיקר הפסח. ואולי הם סוברים שהטעם הוא כהירושלמי משום שבירת עצם ובאכילת כזית אחד של חובה אין חשש שבירת עצם שאפשר להיזהר בזה, ואדרבה אוכלים בתחילה לקיים קודם את חובת היום ורק בשאר אכילת הפסח שצריך לאכול הכל בזה חיישינן לרעבון ולשבירה וצריך להיות לאחר החגיגה.

⁴⁵ הרא"ש בסי' ל"ד כתב עפי"ד הרשב"ם בדף קיט: ד"ה אין מפטירין, שבזמן שיש פסח שהוא נאכל באחרונה גם בחיוב המצה דאורייתא יוצא רק בסוף הסעודה עם הפסח, ולא רק לפי הלל שצריך לכוון פסח מצה ומרור יחד אלא אפילו לרבנן מ"מ מצוה לאוכלו ביחד (היינו שלא להפסיק ביניהם), אמנם התוס' בדף קכ. ד"ה באחרונה כתבו שזה תלוי בהלל ורבנן שדוקא לפי הלל המצה דאורייתא היה רק באחרונה עם הפסח אבל לפי רבנן יצאו ידי חובת מצה מיד בתחילת הסעודה ואת הפסח קיימו אח"כ בסוף הסעודה, וכ"כ הרמב"ן במלחמות כו: מדפי הרי"ף ובחידושי הר"ן בדף קטו. שזה תלוי בהלל ורבנן.

ולפי"ז מש"כ הרשב"ם שם שמצת האפיקומן היא זכר למצה הנאכלת עם הפסח זהו דוקא לפי הלל אבל לרבנן לא היה כלל מצה הנאכלת עם הפסח באחרונה דאת המצה יצאו יד"ח מיד, וכן מבואר ברמב"ן שם. וע"ע במרדכי סוף פסחים (לדף קיט): ובספר המנהיג (הלכות פסח אות פ"ו) שכתבו בסתמא שיוצאים ידי חובת מצה רק באחרונה ונראה מד' המנהיג שם שזה אפילו לרבנן.

וכתבו התוס' שלפי הלל שמצת מצוה יוצאים בסוף, בתחילת הסעודה מכוונים שלא לצאת במצה כמו מי שאין לו ירק אחר בטיבול ראשון

ברכת הפסח והזבח

כג. קודם אכילת הזבח [דהיינו חגיגת ארבעה עשר] מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח, וקודם אכילת הפסח מברך אקב"ו לאכול הפסח⁴⁶. ויש אומרים שמברך בלשון על אכילת הזבח ועל אכילת הפסח⁴⁷.

כד. אם כורך מצה ומרור כהלל מברך ברכה אחת על אכילת מצות ומרורים⁴⁸, ולהסוברים שכורך פסח מצה ומרור כאחד (עי' לעיל) מברך על אכילת פסח מצה ומרור⁴⁹.

בדף קיד: ולהסוברים שם שצריך לחזר על שאר ירקות ה"נ יאכל בתחילה סופגנין וכ"כ הר"ן שם שלהלל אוכל בתחילת הסעודה סופגנים ואיסקריטין ובמרדכי כ' שאוכלים בתחילת הסעודה מצה עשירה והמנהיג שם כ' שבתחילת הסעודה אוכלים מקמחים ובציקות שאינם משומרות (והוא הדין לפי רבנן לדעת הרא"ש ודעמיה שגם לרבנן יוצאים במצת מצוה רק באחרונה).

ומדברי כל הראשונים הנ"ל מבואר דלא כהרמב"ם שאוכלים את הפסח בתחילת הסעודה, דלהרמב"ם כל הסדר מצה ומרור ופסח היה בתחילה כמו בזמן הזה, והראשונים הנ"ל כתבו שעושים את כל הסדר של מצה ומרור ופסח בסוף הסעודה, ואף להתוס' לפני רבנן יוצאים יד"ח מצה מיד בתחילת הסעודה היינו רק את המצה כפי שיוכל לאכול את סעודתו אבל בפסח פשיטא להו שנאכל רק באחרונה כמו לפי הלל.

⁴⁶תוספתא פסחים פ"י ה"ח ומובא ברשב"ם שם קכא. ד"ה מתני', ובקצרה ברבינו חננאל שם.

⁴⁷ברש"י שם כ' ברכת הפסח על אכילת פסחים, על של זבח, חגיגת ארבעה עשר ומברכין על אכילת שלמים. וכן הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ז כ' על אכילת הזבח ועל אכילת הפסח. וכתבו בתוס' ר"י חסיד ברכות מא: ובשבלי לקט סדר פסח (סי' רי"ח) שאין מברכין על הפסח שהכל כדתניא בתוספתא לאכול פסח וברכת שהכל לא קתני כיון שבא בתוך הסעודה עי"ש.

והנה מה שמברכין על אכילת הזבח לדעת רש"י ברכות מח: פסחים נט. ד"ה בשאר הוא משום שיש מצוה באכילת קדשים קלים, וכ"כ הרמב"ן בספר המצוות במצות עשה הנוספות מצוה א' שמצות אכילת קדשים קלים לבעלים היא מדכתיב (דברים י"ד) ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכו'. אמנם בדעת הרמב"ם כתב הצ"ח בביצה יט: שרק על חלק הכהנים יש מצות אכילת קדשים, ולפי"ז מה שמבואר במשנה פסחים שם ובתוספתא שם שמברכין על אכילת הזבח, זהו דוקא בחגיגת י"ד שיש מצוה לאכול כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע (ודלא כמוש"כ הרשב"ם שם שמברכין גם על נדרים ונדבות) וכ"כ המקדש דוד בסוף הקונטרס קדשים.

⁴⁸רמב"ם פ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"י, ולשיטתו שכורך רק מצה ומרור ולא את הפסח עי' לעיל שנתבאר שיטתו בארוכה.

⁴⁹מדרש שכל טוב פרשת בא הלכות הפסח.

⁵⁰בפסחים קכא. מחלוקת במשנה, שלרבי ישמעאל ברכת הפסח פוטרת את של זבח וברכת הזבח אינה פוטרת את של פסח, ולרבי עקיבא לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו, ופסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ז כרבי עקיבא ששניהם אינם פוטרות זו את זו.

⁵¹משנה פסחים קיד. הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין וכו'

כה. ברכת הפסח אינה פוטרת את של זבח, וברכת הזבח אינה פוטרת את של פסח⁵⁰.

סדר ההגדה בזמן שיש פסח

כו. כשמביאין לפנינו את המצה ומרור קודם ההגדה, מביאים גם כן את גופו של פסח⁵¹, וכן מביאים את החגיגה⁵², ויש שכתב שאין מביאין את החגיגה עכשיו⁵³.

כז. מוסיפים בשאלת מה נשתנה שבכל הלילות אנו אוכלין צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי⁵⁴, ויש אומרים שאין מוסיפין⁵⁵.

ובמקדש היו מביאין לפנינו גופו של פסח. ומה שמקדימים ומביאים כל אלו קודם ההגדה אעפ"י שאין אוכל מהן עד לאחר ההגדה, כיון שצריכים לומר עליהם מצה זו ומרור זה (תוס' שם ד"ה הביאו), ועוד כדי שיראו התינוקות וישאלו (ר"ן שם ורבינו יונה בסדר ליל פסח ובה אתי שפיר שמביאין גם החרוסת).

⁵²רמב"ם פ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"א ומביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת "וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר", וכתב בהעמק שאלה להנצי"ב סי' קנ"ד שהוכחת הרמב"ם לזה היא ממה שבזמן הזה מביאין ב' תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ומשמע מזה שבזמן הבית מביאין את החגיגה (ועי' לקמן מש"כ הרשב"ץ לדחות ראייה זו). ועוד הוכיח כן מדברי הגמ' בדף ע. דמה שאומרים הלילה הזה כולו צלי זהו דברי בן תימא, דאילו לרבנן כיון שיש גם חגיגה שהיא מבושלת לא שייך לומר כולו צלי, ואי נימא שעדיין אין מביאין לפנינו את החגיגה רק את הפסח שפיר י"ל גם לרבנן שהתינוק שואל הלילה זה כולו צלי שהרי אינו יודע שיביאו גם חגיגה ועל כרחך שמביאים גם אותה. אך צ"ע למה מביאין אותה דלא שייך כאן הטעמים שכתבנו לעיל לגבי קרבן פסח, ואפשר לומר שלדעת הרמב"ם שפסק ששואלים הלילה הזה כולו צלי, והובא לקמן שיש המבארים בדעתו שגם החגיגה היתה באה צלי, א"כ זהו חלק משאלת התינוקות הלילה הזה כולו צלי ולכן מביאים את החגיגה כדי שישאלו על זה התינוקות, והרמב"ם אזיל לשיטתו.

⁵³הרשב"ץ במאמר חמץ כתב שבמקדש אין מביאין אלא גופו של פסח ולא את החגיגה, ומה שבזמן הזה מביאים שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה משום שבתבשיל אחד לא היה היכר שהוא לפסח וכשהן שני תבשילין איכא היכרא שהאחד הוא זכר לפסח ע"כ. וכדברי הרשב"ץ מדויק במשנה ובמקדש היו מביאין לפנינו גופו של פסח ולא נזכר חגיגה.

⁵⁴משנה פסחים קטז. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ב. אמנם בגמ' שם ע. אמר רב חסדא זו דברי בן תימא דסבירא ליה דחגיגת י"ד דאורייתא ודינה כפסח, והקשה הלח"מ שהרמב"ם עצמו פסק בפ"י מהלכות ק"פ ה"ג דלא כבן תימא אלא שהחגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד. ורבינו מנוח שם כתב דאף שאין הילכתא כבן תימא לענין שאר הדברים אעפ"כ לענין שתהא נאכלת צלי קי"ל כוותיה, ועי' בצ"ח בדף ע: ד"ה אמר ובדף קטז. שכ' בדעת הרמב"ם שרבנן מודים בזה לבן תימא מדאורייתא עי"ש.

ובמרכבת המשנה בהלכות חו"מ שם כ' שדעת הרמב"ם שמדרבנן כל החגיגה שעולה על השולחן עם הפסח נאכלת דוקא צלי גזירה אטו הפסח וכמו שמצינו בירושלמי לענין שמתבער עם הפסח עי"ש.

ל. בברכה שלאחר ההגדה אומר 'והגיענו ללילה הזה לאכול בו "פסח" מצה ומרור'⁵⁹, ויש אומרים שאינו חותם 'כן ה' אלקינו וכו' יגיענו למועדים'⁶⁰.

לא. בשר החגיגה וכל האוכלים שהיו על השולחן עם הפסח מתבערים לאחר זמן אכילתו גזירה משום הפסח עצמו⁶¹.

להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ דתרתו מילי נינהו, דבשר אי"צ להגביה אפילו בזמן הבית ובוזה"ז גם אסור להגביה מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ, ובטעם הדבר שאי"צ להגביה בזמן הבית י"ל כיון שהוא שלם וניכר.

⁵⁹שבלי הלקט בפירוש ההגדה על "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה", אמנם מד' הרמב"ם בהלכות חו"מ המובאים בהמשך הסעיף לא נראה כן שלא כ' שינוי בזה בזמן הבית עי"ש וצ"ע.

ואם אינו אוכל פסח כגון שהיה טמא או בדרך רחוקה אינו מזכיר פסח גם בזמן הבית אלא אומר והגיענו לאכול בו מצה ומרור כמו בזמן הזה (הגדת הגרי"ש אלישיב עמ' 199).

⁶⁰אלא מברך רק ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ה, שכל המשך הבקשה והחתימה השניה הוא רק בזמן הזה.

⁶¹הרמב"ם בפ"י מהלכות קרבן פסח הי"ד ומקורו בירושלמי פסחים פ"ו ה"ד.

כח. בפיסקא "יכול מראש חדש", אומרים לא אמרתי אלא בשעה שיש פסח מצה ומרור מונחים לפניך⁵⁶.

כט. באמירת פסח מצה ומרור אומר 'פסח זה שאנו אוכלים על שום מה וכו', ומגביה את הפסח⁵⁷, ויש אומרים שאינו צריך להגביה את הפסח⁵⁸.

ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף ע. כ' בדעת הרמב"ם שבאמת החגיגה אינה נאכלת דוקא צלי, ואעפ"כ שייך לומר כולו צלי משום שכל חלקי הפסח נאכלים דוקא צלי, ועי' היטב במאירי שם.

ודעת התוס' קיד: ד"ה שני דקי"ל כבן תימא דאין חגיגה נאכלת אלא צלי.

⁵⁵כ"כ המאירי בדף קטז. דהמשנה היא כמ"ד דחגיגת י"ד באה צלי ואין הלכה כמותו, (וכ"נ מד' ר"ח שהביאו התוס' קיד: דחגיגת י"ד באה מבושל וא"כ לפי"מ שביארו רבינו מנוח והצל"ח בד' הרמב"ם יוצא דר"ח חולק ע"ז) וכמבואר בסוגיא בפסחים ע. הנ"ל.

⁵⁶שבלי הלקט בפירוש ההגדה שם.

⁵⁷כן נראה מדברי הגמ' פסחים קטז: והראשונים שם שהטעם שאינו מגביה בזמן הזה הוא מפני שלא יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ, וממילא משמע שבזמן הבית היה מגביה וכמו המצה והמרור, וכ"כ בתלמיד הרשב"א פסחים קיד. במשנה ובמאמר חמץ לרשב"ץ (שמה"ט מביאין לפנינו בזמן המקדש גופו של פסח כדי שששיגיע לפסח זה שאנו אוכלים על שום מה יגביה בידו הפסח כמו שאנו עושין במצה זו, ע"כ).

⁵⁸הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ד לא הזכיר שמגביה את הפסח אף דאירי שם בזמן הבית (שאומר פסח זה שאנו אוכלין וכו'), ובספר כרוב ממשח על הרמב"ם ביאר שהרמב"ם מפרש את דברי הגמ' שם בשר אי"צ

ספרים חדשים שיצאו לאור בהלכות הקודש והמקדש

הלכות מצות הקרבנות – פירוט סדר הקרבת הקרבנות דבר דבור על אופניו. על פי 'תורת הקדשים' ו'זבח תודה' למרן בעל החפץ חיים, בתוספת ביאורים והערות והוספות רבות בשם 'מצות ה' ולחמי תודה'. מאת הגאון רבי ישראל הכהן אייזנבלאט שליט"א ראש כולל "ישיבת הכהנים" ירושלים. ניתן להשיג בטל': 02-5821039

קונטרס עבודת שמואל – פסקי הלכות ובירורי הלכה בעניני עבודת בן לוי במקדש. ערוך ומסודר על ידי הרה"ג רבי שמואל הלוי לאבנטשטיין שליט"א מודיעין עילית. ניתן להשיג בטל': 054-8450011

קונטרס "תורת הקרבנות" – כל הלכות קרבן פסח [לעת עתה במהדורה מצומצמת]. כולל כל דיני עשיית הפסח צלייתו ואכילתו עם דיני פסח הבא בטומאה ופסח שני ועוד. יצא לאור בס"ד ע"י המכון.

"אוצר דינים תורת הקרבנות" – הלכות האיסורים הנוהגים בקרבן ודברים היוצאים מהקרבן. פסקי הלכות עם מקורות והוספות שנכתבו ע"י לומדי הכוללים לבירור וליבון הלכות הקרבנות. [מהדורה מצומצמת]. יצא לאור בס"ד ע"י המכון.

לעדכון ספרים חדשים בהלכות הקודש והמקדש נא לשלוח עותק למערכת בדוא"ל: korbanot@neto.net.il

מכון "תורת הקרבנות" ת.ד. 3196 בני ברק

טל' 050-4134645

כתובת: korbanot@neto.net.il

הערות תמיהות וישובים בעניני הלכות הקרבנות יתקבלו עד י' בחודש. עדיפות להערות קצרות.

ניתן לשלוח ע"י הנציגים בכוללים או במייל לכתובת או לת.ד. 3196 ב"ב